

**МАКЕДОНСКИОТ  
И СРПСКИОТ РОМАН  
НА ПРЕМИНОТ  
ВО НОВИОТ МИЛЕНИУМ**

(СПОРЕДБЕНИ АСПЕКТИ)

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ ОД  
МЕЃУНАРОДНАТА РАБОТИЛНИЦА

**МАКЕДОНСКИ  
И СРПСКИ РОМАН  
НА ПРЕЛАЗУ  
У НОВИ МИЛЕНИЈУМ**

(УПОРЕДНИ АСПЕКТИ)

ЗБОРНИК РАДОВА СА  
МЕЃУНАРОДНОГ ПРОЈЕКТА

МАКЕДОНСКИОТ И СРПСКИОТ РОМАН НА  
ПРЕМИНОТ ВО НОВИОТ МИЛЕНИУМ  
(СПОРЕДБЕНИ АСПЕКТИ)

МАКЕДОНСКИ И СРПСКИ РОМАН  
НА ПРЕЛАЗУ У НОВИ МИЛЕНИУМ  
(УПОРЕДНИ АСПЕКТИ)

**Издавач**

**ИНСТИТУТ ЗА МАКЕДОНСКА ЛИТЕРАТУРА – СКОПЈЕ**

**За издавачот**

проф. д-р Маја Јакимовска-Тошиќ

**Главни уредници**

проф. д-р Јасмина Мојсинева-Гушева

**Главни уредници**

др Бојан Јовиќ

**Извршни уредници**

доц. д-р Дарин Ангеловски

**Извршни уредници**

мр Ива Тешиќ

**Меѓународна редакција**

проф. д-р Јасмина Мојсинева-Гушева

*(Институти за македонска  
литература, УКИМ-Скопје)*

проф. д-р Маја Јакимовска-Тошиќ

*(Институти за македонска  
литература, УКИМ-Скопје)*

проф. д-р Александар Прокопиев

*(Институти за македонска  
литература, УКИМ-Скопје)*

проф. д-р Гоце Смилевски

*(Институти за македонска  
литература, УКИМ-Скопје)*

**Меѓународна редакција**

др Бојан Јовиќ

*(Институти за књижевност  
и уметност, Београд)*

др Бојан Чолак

*(Институти за књижевност  
и уметност, Београд)*

др Игор Перишиќ

*(Институти за књижевност  
и уметност, Београд)*

др Биљана Андоновски

*(Институти за књижевност  
и уметност, Београд)*

Prof.ssa Ljiljana Banjanin, *Università degli Studi di Torino*

Prof. Sylwia Nowak-Bajcar, *Uniwersytet Jagielloński, Krakow*

Persida Lazarević Di Giacomo, *Università degli Studi "G. d'Annunzio" Chieti-Pescara*

**Рецензенти**

проф. д-р Илија Велев

**Рецензенти**

др Јана Алексиќ

**Лектура на текстовите на македонски јазик**

Николинка Нолевска

**Лектура текстова на српском језику**

Грозда Пејчиќ

**Лектура на резимеата на англиски  
јазик на македонските текстови**

Иво Антов Ларсон

**Лектура на резимеата на англиски  
јазик на српските текстови**

Тијана Тропин



Република Северна Македонија

Министерство за култура

Изданието е објавено со материјална поддршка на  
Министерството за култура на Република Северна Македонија

**МАКЕДОНСКИОТ  
И СРПСКИОТ  
РОМАН  
НА ПРЕМИНОТ  
ВО НОВИОТ  
МИЛЕНИУМ**

(СПОРЕДБЕНИ АСПЕКТИ)

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ ОД  
МЕЃУНАРОДНАТА РАБОТИЛНИЦА  
ОДРЖАНА НА ИНСТИТУТОТ ЗА  
КНИЖЕВНОСТ И УМЕТНОСТ ВО БЕЛГРАД

(23–24.10.2019 ГОДИНА)

**МАКЕДОНСКИ  
И СРПСКИ  
РОМАН  
НА ПРЕЛАЗУ  
У НОВИ  
МИЛЕНИЈУМ**

(УПОРЕДНИ АСПЕКТИ)

ЗБОРНИК РАДОВА СА  
МЕЃУНАРОДНОГ ПРОЈЕКТА  
ОДРЖАНОГ У ИНСТИТУТУ ЗА  
КЊИЖЕВНОСТ И УМЕТНОСТ У БЕОГРАДУ

(23–24.10.2019. ГОДИНЕ)

УРЕДНИЦИ

проф. д-р ЈАСМИНА МОЈСИЕВА-ГУШЕВА

д-р БОЈАН ЈОВИЌ



ИНСТИТУТ ЗА МАКЕДОНСКА ЛИТЕРАТУРА – СКОПЈЕ

2020

Зборникот е составен од материјали презентирани на меѓународната работилница *Македонскиот и српскиот роман на премоинот во новиот милениум (Сјоредбени аспекти)*, во организација на Институтот за македонска литература при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје и Институтот за книжевност и уметност во Белград (23 и 24.10.2019 година).

#### **Претседатели на организациски одбор**

проф. д-р Јасмина Мојсиева-Гушева  
(*Институтот за македонска  
литература, УКИМ-Скопје*)

#### **Председници организационог одбора**

др Бојан Јовић  
(*Институтот за книжевност  
и уметност, Београд*)

#### **Членови на организациски одбор**

проф. д-р Маја Јакимовска-Тошиќ  
(*Институтот за македонска  
литература, УКИМ-Скопје*)

проф. д-р Александар Прокопиев  
(*Институтот за македонска литература,  
УКИМ-Скопје*)

проф. д-р Гоце Смилевски  
(*Институтот за македонска литература,  
УКИМ-Скопје*)

#### **Чланови организационог одбора**

др Бојан Чолак  
(*Институтот за книжевност  
и уметност, Београд*)

др Игор Перишић  
(*Институтот за книжевност и  
уметност, Београд*)

др Биљана Андоновски  
(*Институтот за книжевност и  
уметност, Београд*)

#### **Секретари на организациски одбор**

доц. д-р Дарин Ангеловски  
(*Институт за македонска  
литература, УКИМ-Скопје*)

#### **Секретари организационог одбора:**

мр Ива Тешић  
(*Институтот за книжевност и  
уметност, Београд*)

# СОДРЖИНА

Јасмина Мојсиева-Гушева	
Флуидноста на новиот милениум („Дваесет и првиот“ на Т. Османли и „Милениум во Белград“ на В. Пиштало) . . . . .	29
Валентина Миронска-Христовска	
Преводната рецепција на македонскиот и српскиот роман во двете културни средини . . . . .	45
Лорета Георгиевска-Јаковлева	
Наративот за болеста во „Дваесет и четири зида“ од Игор Маројевиќ и „Одбројување“ од Фросина Пармаковска . . . . .	55
Бојан Чолак	
Интимни губитак, траума и приповедање . . . . .	71
Гоце Смилевски	
Белград и Струга како хетеротопии во „Insomnia“ и „Бледи сенки, далечни гласови“ од Димитрие Дурацовски . . . . .	87
Радомир Виденовиќ	
Миризмата на егзилот (Скица за талкањето) . . . . .	101
Игор Перишиќ	
Тројица Владимира (Арсенијевиќ, Кеџмановиќ, Табашевиќ): Транспостмодернистичка, постколонијална и постсоцијалистичка еманципација српског романа . . . . .	109
Соња Стојменска-Елзесер	
Модел на роман-биографичка (Гоце Смилевски и Владимир Пиштало) . . . . .	133
Тијана Тропин	
Несавршено сеќање на смрт: историографска метапроза у савременом српском и македонском роману . . . . .	143

Željko Milanović	
Političko-poetička očekivanja od savremenog srpskog romana . . . . .	157
Ана Мартиноска	
Семејното насилство како тема во новиот македонски и српски роман . . . . .	179
Марија Грујић	
Концепт неописаног из прошлости: „Страх и његов слуга“ Мирјане Новаковић и „Каја, Београд и добри Американец“ Мирјане Ђурђевић . . . . .	195
Владимир Перић	
Окцидентализам у романескној прози српских и македонских писаца генерације „Y“: транзиција и идентитет . . . . .	215
Дарин Ангеловски	
Баснословното време на детството во романите „Маџун“ од Влада Урошевиќ и „Очев нови мандат“ од Слободан Мандиќ . . . .	231
Анкица Вучковић	
Српски роман за децу у првој деценији XXI века . . . . .	245
Марко Аврамовић	
Емиграција и документи: „Стаклени ѕид“ Владимира Тасића . . . .	269
Билјана Јоновска Стефковска	
Љубовниот триаголник во романите „Прељубници“ од Вида Огненовиќ и „Одбројување“ од Фросина Пармаковска . . . .	295

Тијана Тропин

Институт за књижевност и уметност, Београд

tijana@gmail.com

## НЕСАВРШЕНО СЕЋАЊЕ НА СМРТ: ИСТОРИОГРАФСКА МЕТАПРОЗА У САВРЕМЕНОМ СРПСКОМ И МАКЕДОНСКОМ РОМАНУ

**Сажетак:** Овај рад покушава да на ограниченем простору оцрта скицу паралела и контраста у савременом српском и македонском роману када је у питању историографска метапроза. Полазећи од романескних остварења Радослава Петковића и Венка Андоновског као врло чистих примера постмодерног историјског романа, али уз поређења и интертекстуалне везе са другим ствараоцима и делима, покушали смо да установимо да ли постоје неке заједничке тенденције, мотивска преклапања и слична мотивација приликом одабира историјских тема. Док њихова остварења настала с краја прошлог века, *Суобина и коменџари* (1993) и *Пуџак свеџа* (2000), показују све кључне одлике историографске метапрозе како их је описала Линда Хачен, новије романе – *Вештица* Андоновског (2006) и *Савршено сећање на смрт* Петковића (2008) карактеришу нова поетичка обележја, настала природном еволуцијом њиховог стваралаштва. Провизорни закључак јесте да Петковић и Андоновски у својим делима остварују различите потенцијале историографске метапрозе и да се дивергентни смерови њиховог стваралачког развоја све јасније оцртавају у њиховим новијим остварењима, али и да се слична хетерогеност може пратити и на српској и на македонској књижевној сцени.

**Кључне речи:** историографска метапроза, компаративна књижевност, Радослав Петковић, Венко Андоновски.

## УВОД

Историјски роман, у најширем смислу, све до данас представља један од најпопуларнијих романескних жанрова у српској и македонској књижевности, а кроз његове преображаје можемо пратити развој и промене ових двеју националних књижевности. Иако се после распада Југославије ретко може говорити о непосредним утицајима и контактима аутора који стварају на ова два језика, свакако се могу успоставити и анализирати одређене паралеле и контрасти: томе доприносе и заједничко књижевно наслеђе и културно-историјски контекст.

Како помиње и Јасмина Лукић, крај двадесетог века у балканским књижевностима обележила је све битнија улога историографске метапрозе (метафикције).

„The role of historiographic metafiction in contemporary East-Central European literatures has been, on the contrary, to destabilize history and the subject, forcing us to reread critically all histories and notions of ‘reality’. In a region where competing version of history still tend to impose themselves as grand national narratives, metafiction can offer a much-needed distance from the totalizing projects of the ideologies in power“ (Лукић 2004: 493).

Овде се можемо у најкраћем осврнути на најважније поетичке одлике тог вида романескне прозе, како их је систематизовала Линда Хачен у *Поетички и постмодернизма* (Хачен 2004: 105–140). У њих спадају, најпре, жанровска хибридноста, односно слободно претапање и стапање различитих књижевних жанрова, али и уметничке књижевности и историографије или публицистике; потом, самосвест текста у погледу различитих импликација које носи такво укрштање и преплитање жанрова; и коначно, интертекстуалност, ослањање на постојеће текстове и успостављање плодног дијалога са њима, путем мреже алузија, цитата или пародија.

За српске и македонске ауторе, међутим, од великог значаја јесу пре свега следеће две одлике: проблематизовање истинитости, односно плурализам истина, и ново исписивање историје. “Postmodern fiction suggests that to re-write or to re-present the past in fiction and in history is,



in both cases, to open it up to the present, to prevent it from being conclusive and teleological”, каже Линда Хачен (Хачен 2004: 110). Али, овде се више не ради само о постмодерном поигравању са фикционалном истином и брисању граница између имагинарног и реалног, литерарног и ванлитерарног: плурализам истина и нове верзије историје одговарају коренитим, далекосежним променама које су се у то исто време одвијале у српском и македонском друштву и идеолошким и политичким ломовима који су морали оставити трага и на пољу књижевне делатности. Уметничка проза тако стиче и одређену *критичку димензију*, како наглашава Сава Дамјанов:

„...постмодерна проза изразила се и кроз особену, врло широку и разноврсно усмерену, критичку димензију. Та критичка димензија не даје, као у неким ранијим раздобљима, апсолутни примат социјалној и политичкој боји, него је интензивно усмерена и ка низу других области, заправо ка комплетној књижевној и уопште цивилизацијској парадигми...“ (Дамјанов 2002: 74).

Тим истим ванлитерарним разлозима можемо објаснити и чињеницу да су честа обележја постмодерне метапрозе, пародија и лудичност текста, у српској књижевности од почетка деведесетих у видном одступању пред озбиљним и трагичким виђењем живота: то је видљиво и код стваралаца који су, попут Војислава Деспотова, дотле неговали управо та својства. Деспотовљеви последњи романи, пре свега *Европа број 2*, као и *Последњи заноси МСС* Милице Мићић Димовске, или недовршени и постхумно објављени роман Јудите Шалго *Пуџ у Биробиџан*, и садржином и формом представљају својеврстан одраз ратне стварности и преврата свих вредности којима су аутори тих година сведочили. Иако се не баве непосредно ратним збивањима деведесетих година, ови романи круже око истих тема које се, у најширем смислу, могу описати као распад постојећих друштвених система, стварање нових друштава, губитак личног и друштвеног идентитета и (често неуспели) пројекти грађења нових; ти коренити ломови одражавају се и на нивоу форме, од напрстина у привидно класичној романескној конструкцији па све до њеног потпуног расапа.

Пут историографске метапрозе писане крајем двадесетог и почетком двадесет првог века можемо следити преко два одлична и врло успешна примера, делâ Радослава Петковића и Венка Андоновског. Најпре ћемо се усредсредити на анализирање аналогична и контраста између њихових најпознатијих романа прошлог века, Петковићевог *Сурбина и коменџари* (1993) и *Пуџка светиа* (2000) Андоновског. Оба романа су по објављивању доживела велики успех, вишеструко су награђивана, доживела поновљена издања и преводе на друге језике. Обе књиге представљају зрела остварења својих аутора, у којима они до врхунца доводе своју (тадашњу) поетику и на известан начин ступају у интертекстуални дијалог са другим делима, својим и туђим.

## ДВОПАРТИТНА СТРУКТУРА

Најјучљивија сличност између ова два романа свакако се налази на плану структуре. И *Сурбина* и *Пуџак светиа* имају специфичну дво-партитну композицију, у којој доминира лом између два времена и два различита заплета. Код Петковића, први део романа описује сам почетак деветнаестог века и највећим делом одвија се у Трсту, пратећи руског официра Павела Волкова на његовој дипломатској мисији. Други део се фокусира на историчара Павла Вуковића и његову младост у послератној Југославији, али пре свега на трауматични боравак у Будимпешти за време Мађарске револуције 1956. године. Код Андоновског је, опет, први део смештен у неодређену, бајковито стилизовану византијску прошлост, иако се бави стварањем ћириличног писма, а један од главних ликова је Кирил Филозоф. Други део романа, у знатно реалистичнијем кључу, описује македонску савремену стварност с краја двадесетог века.

Опредељење оба аутора за одступање од традиционалног, линеарног приповедања мотивисано је на различите начине; па ипак, упадљиво је да велика временска елипса – у случају Андоновског, више од хиљаду година – дестабилизује читалачку позицију. Оба аутора додатно подвлаче радикалност приповедног реза – Петковић тако што приповедни ток првог дела оставља потпуно недовршен, док Андоновски радикално мења стил и вокабулар приповедања.

Композиције ових романа различито су образложене – Петковић тек на крају романа, у белешци Вуковићеве ћерке, указује на то да су доживљаји Павела Волкова настали као записи Павла Вуковића, и да се, стога, први део књиге може тумачити као Вуковићева литерарна игра. Истовремено, он одвраћа читаоца од таквог поједностављеног тумачења Вуковићевом изјавом да су у питању „вежбе из сећања“, што отвара могућност да се ради о својеврсној метемпсихози (мотиву којем се Петковић и иначе радо враћао). Андоновски, напротив, од самог почетка инсистира на удаљавању првог дела, *Кључаонице*, од читалаца и од примарног, садашњег нивоа радње, користећи класични мотив нађеног рукописа. Стварању те дистанце служе и псеудо-паратекстови у роману, *Предговор њиређивача* и *Пољовор/рецензија*, који, међутим, имају важну додатну функцију.

## ИНТЕРТЕКСТУАЛНЕ ВЕЗЕ

Наиме, Андоновски у наративном оквиру у који смешта *Кључаоницу* и *Кључ* нуди, заправо, шифре за велики број интертекстуалних веза које се могу наћи у те две целине. И „приређивач“ и „рецензент“ су донекле свесни значајног удела цитатности у средишњем наративу, и на њега скрећу пажњу читаоцима: према њиховим тврдњама, *Кључаоница* варира одређене мотиве из романа Андоновског *Азбука за нејослушне*, док *Кључ* користи имена ликова из Кундерине *Шале*, што сам аутор у „поговору“ назива цитираним кодовима (Андоновски 2019: 322).

За разлику од њега, Петковић се суздржава од отвореног указивања на интертекст(е) свог романа. О везама са *Сеобама* Милоша Црњанског, али и са стрипом Хуга Прата *Корџо Малџезе*, већ је писано другде (видети, на пример, Обрадовић 2005. и Коволик 2013. за детаљнију анализу бројних литерарних алузија које наглашавају фикционални, *литерарни* карактер приказаног света). Док Андоновски колажни утисак свог романа постиже смењивањем различитих дискурса (научни, публицистички, јуристички), те архаичном стилизацијом *Кључаонице*, Петковић утисак фрагментарности постиже оштрим раздвајањем наратора (који експлицитно пише из *садашњег њиренујка*, односно деведесетих година двадесетог века) од свести протагонисте, као и уношењем

екстрадијегетских цитата и разбијањем приповедања на често врло кратка поглавља речитих, дугих наслова. Ипак, као што се Андоновски отворено ослања на своје претходно дело, тако и Петковиќ успоставља извесне мотивске везе са својим ранијим приповеткама и, пре свега, са романом *Сенке на зиду*, који се, попут првог дела *Сурбине*, завршава ишчезавањем протагонисте под жрвњем историје. За оба аутора, интертекстуалне везе имају двојаку функцију: да укажу на *фиктивност* приказаног имагинарног света и његову одељеност од стварности, али и да понуде једну одређену могућност интерпретирања те исте *стварности*: намећу се паралеле измеѓу различитих историјских периода и укажује на понављање одређеног вида конфликта. Код Петковића се ради о вечитом враќању рата као таквог (мотив који се појавио и у његовој раној збирци прича *Извештај о куќи*), понављању насиља и беспомоћности појединца који је осуђен на пропаст чак и онда кад му се, наизглед, пружа прилика да оде у другу причу. Код Андоновског се успоставља конкретнија паралела измеѓу друштава у којима владају крути идеолошки ставови и репресивни државни апарат: *Кључ*, нимало ласкаво, повезује и пореди македонско друштво након осамостаљивања Републике Македоније и социјалистичку републику Чехословачку из Кундерине *Шале*. У оба та текста главни јунак за младалачку обесну шалу бива кажњен ван сваке разумне пропорције, и губи могућност нормалног живота у својој домовини. Утолико је сасвим јасно због чега Андоновски свог јунака назива именом Кундериног протагонисте Јана Лудвика. Меѓутим, друга размисоилажења – рецимо, измеѓу лика Луције Шебеткове у *Шали* и Луције у *Пујку светиа*, али и начину на који Андоновски варира и мења Кундерина размишљања о народној уметности и односу национализма и комунизма – позивају на пажљивије читање и тумачење, ван успостављања простих аналогииа.

Мотив реинкарнације, односно метемпсихозе, селидбе душа, користе оба писца. Меѓутим, тема Византије, коју Андоновски у свој роман уводи уз одређене прећутне референце на Павићево дело, у следећем кругу појавиће се у Петковићевом делу, на један другачији начин.<sup>1</sup>

<sup>1</sup> Мотив Византије изузетно је значајан за српску постмодерну прозу, од Борислава Пекића преко Милорада Павића па до Горана Петровића. Овде се, нажалост, не можемо задржавати на њему, али за детаљнију анализу доб-

**ДВАДЕСЕТ ПРВИ ВЕК:  
„ВЕШТИЦА“ (2006) И „САВРШЕНО  
СЕЋАЊЕ НА СМРТ“ (2008)**

Следећи романи обухваћени овом анализом јесу *Вештица* (2006) и *Савршено сећање на смрт* (2008) који, као што ћемо видети, у новој констелацији изнова обрађују централне мотиве реинкарнације и Византије. Јасно је, притом, да су се поетике ова два писца развијале у дивергентним смеровима. Андоновски остаје веран „уџбеничком“ типу историографске метапрозе и остварује роман у коме се упоредо преплићу три различита романескна наратива – криминалистичка проза, историјско-љубавни роман и савремена оквирна приповест чији протагониста исписује прва два текста. На тај начин протагониста непосредно повезује све приповедне токове, и истовремено остварује дијалог са читаоцем/читатељком. Љубавна прича између оца инквизитора и девојке оптужене да је вештица стиче свој одраз у савременом току радње, у коме писац и асистент на факултету успоставља љубавни однос са студенткињом. Као и *Кључ у Пујку светиња*, и овај сегмент романа указује на различите актуелне проблеме савременог друштва, и оштро их пореди са прогоном вештица у средњовековној Европи.<sup>2</sup> Ипак, инсистирање на матрицама љубавног романа, и поред честих рефлексивних дигресија и филозофски обојених дијалога, доводи до поједностављеног приповедања. Карактери су сведени и оштро подељени на позитивне и негативне, приказ физичког изгледа ликова такође је заострен, језик љубавних сцена је, због егзалтираности, често на граници са тривијалним стилем.

Насупрот томе, *Савршено сећање на смрт* Радослава Петковића је, на први поглед, сразмерно праволинијска, нединамична прича о

---

ра почетна тачка јесте докторска дисертација Марине Канић, *Византија у српској њосћимодернистичкој њрози* (Канић 2013). За критичко виђење Петковићевог дела у овом контексту, видети Радуловић 2009.

<sup>2</sup> Мотив вештице је, природно, од великог значаја у роману. За шире тумачење лика вештице у западној култури види Шаровић 2018; за анализу конкретног историјског контекста у роману Андоновског важан је рад Ранка Младеноског (Младеноски 2011) а за компаративну анализу мотива вештице у постмодерним делима Андоновског и Пекића види Мојсијева-Гушева 2013.

последњим годинама Византијског царства, коју пратимо из визуре Филариона, ученика Гемиста Плитона. Аутор, меѓутим, монолитност приповедања разбива поступком сличним оном у *Судбини и коменијарима*: дели роман на бројна, често врло кратка поглавља, која раздваја уметнутим цитатима. Што је још важније, цитати којима се служи нису увек одабрани из текстова које Петковићеви јунаци познају, или су их могли познавати: важну интертекстуалну улогу играју интерполирани Јејтсови стихови посвећени Византији и прозни фрагменти који се односе на Јејтсов живот и његову опсесију спиритизмом, а сам песник појављује се у виду приказе, нејасне визије која се указује протагонисти.

Одмак од класичног типа постмодерне метапрозе препознат је још у тренутку појављивања романа: тако Јасмина Врбавац пише:

„Али као да се сама списатељска форма поигравања чињеничном историјом и њеног проблематизовања исцрпла у роману *Судбина и коменијари*, сложено компонованом прозом која је баштинила бројне постмодерне технике приповедања и није чудно што их је Петковић у роману објављеном петнаест година касније, децидирано оставио за собом као данас већ семантички испражњене формуле“ (Врбавац 2011: 25).

Јасно је да Петковића, и поред приказивања преломне историјске епохе, више него пад Цариграда занима Плитоново учење и езотерично знање изгубљено после његове смрти.

Уочљиво је да оба аутора, на сасвим различите начине, „велику“ историју потискују у позадину и на маргину својих романа, док тзв. „мале приче“ обичних људи добијају превласт. Интересовање за езотерично, херметично знање, које је Андоновски суверено обликовао у „Кључаоници“ *Пујка светиа*, у *Вештици* губи на значају: уместо саме *садржине* учења, овде је важнија *форма* – присни дијалог пријатеља, учитеља и ученика, или љубавника, наспрам испразних и пародичних јавних и званичних беседа против вештица. Код Петковића, напротив, сама Плитонова доктрина постаје најважнији аспект романа и, зачудо, најдинамичнији замајач радње: заједно са Филарионом, читалац напредује лествицама спознаје и открива суштину јеретичког учења,

које се ослања на питагорејце – исте душе се рађају изнова и изнова, као бечузи на „Зевсовом ланцу“, и без сећања на претходне животе нема им спаса.<sup>3</sup> То сазнање у функционалну, чврсту целину везује дотле наизглед произвољно одабране цитате и фрагменте текстова. Насупрот драматичном приповедању Андоновског, и низању преокрета, код Петковића, и поред тога што описује корените историјске и личне потресе, преовлађује стишани, меланхолични тон, чак и у сценама битке. Више него разилажење приповедних техника, стилско-језичких решења или одабраних књижевних мотива, ова разлика у тону и атмосфери јесте оно што конституише пресудни раскорак између дела ова два аутора.

### КОНТЕКСТ КЊИЖЕВНОГ ПОЉА ИЛИ МУТИРАЊЕ ИСТОРИОГРАФСКЕ МЕТАПРОЗЕ

Ни Андоновски ни Петковић не стварају у безваздушном простору; напротив, њихова дела су чврсто укорењена у друштвену стварност и време настанка. Као што показују бројни теоријски радови српских и македонских књижевних теоретичара (в. Мојсијева-Гушева 2005), у тренутку појављивања *Вештице* и *Сећања*, постмодернизам је одавно постао интегрални део књижевног наслеђа, а његови експерименти и иновације метапрозе су *нормализоване*, постале су готово очекиван саставни део језичког уметничког дела које претендује на назив историјског романа. Свакако да је то довело и до аутоматизације, односно окоштавања приповедних поступака историографске метапрозе.

Упоредо с тим развојем, или пре: насупрот њему, можемо пратити ревитализацију тзв. стварносне прозе, која се надовезује на класично миметично-реалистично приповедање, често уз одређену дозу друштвеног ангажмана. Повремено, као у случају Владимира Тасића и његовог прозног дела *Сиваклени зид*, дела овог усмерења представљају хибридни модел уметничке и документарне прозе, мада је много чешће ослањање на лично искуство и креирање неке врсте аутофикције (у распону од *Инсистирања* Ненада Јовановића до *Арзамаса* Иване Димић). Чак и

<sup>3</sup> За детаљну анализу мотива метемпсихозе и неоплатонизма код Петковића види Марковић 2019.

аутори класичне постмодернистичке поетике приближавају се том моделу приповедања: одличан пример за то пружају новија дела Давида Албахарија, који се не одриче поетике зацртане у својим раним књигама, али је од *Мамца* надаље унеколико модификује (*Геџ и Мајер, Лудвиџ*). У македонској књижевности распон између модернистичког и постмодернистичког приповедања у новом, савременом кључу можда најбоље осликавају крајње тачке које бисмо провизорно могли одредити, с једне стране, близу романа Лидије Димковске *Резервни животи*, а, са друге стране, у приповеткама Румене Бужаровске (*Мој муж, Никуда не идем*). Оријентација ка филозофски обојеној прози која и даље носи одређена обележја историографске прозе, упоредива с Петковићем, може се препознати у *Разговору са Сџинозом* Гоцета Смилевског.

У изобилју различитих мањих струјања, приметна је и својеврсна мала обнова историјског и псеудоисторијског романа у последњих десетак година, која се грубо поклопила с обележавањем стогодишњице Првог светског рата. У поплави дела са том тематиком тешко је раздвојити истински успела остварења од оних чији су се аутори определили за тему из преваходно ванлитерарних разлога; довољно је поменути да су 2012. и 2017. два поетички врло разнородна, али тематски блиска романа освојила НИН-ову награду (*Велики рај* Александра Гаталице и *Лузитанија* Дејана Атанацковића).

Конечно, треба се вратити позицији коју историографска метапроза данас заузима у систему књижевности. Као што је већ поменуто, дошло је до одређене аутоматизације приповедних поступака који се данас, с одређеном вероватноћом, могу очекивати када се аутор лати форме историјског или псеудоисторијског романа: угнежђени наративи, форма нађеног рукописа, замућивање границе између историографије и уметничке прозе, комбиновање различитих књижевних и ванкњижевних жанрова, реинтерпретације историјских догађаја и личности, али и интертекстуалност и богата алузивност – више ниједна од тих техника читаоце не изненађује, и налази се у оквирима очекиваног хоризонта рецепције. Типичне одлике историографске метапрозе можемо наћи и у жанровској књижевности без великих књижевноуметничких претензија. У складу с тим је велики распон дела која се последњих година служе метапрозним техникама: од приповедака и романа Вулета Журића



(*Помор и сѝрах, Срѝска ѝрилоѝија*), у којима овај аутор развија својеврсну поетику поигравања историјским личностима, до романа *Каинов ожиљак* који су заједно написала двојица аутора, Владимир Кеѝмановић и Дејан Стојиљковић, и у којем се нескладно стапају форме историјског романа и трилера, или псеудоисторијских романа Александра Тешића. Приметно је, међутим, да су пародија у свом хумористичком виду и чисто лудичка форма и даље претежно одсутни, а језичка стилизација (уз ретке и не увек успеле изузетке) углавном блиска свакодневном, колоквијалном говору.

Тешко прегледна књижевна сцена ипак дозвољава да се дође до одређених закључака: сасвим природно, историографска метапроза више не представља значајну иновацију, као осамдесетих година прошлог века, али је њено наслеђе и даље и те како присутно. Утицај других књижевних струјања (попут тзв. *хистѝеричног реализма*, чији представници код нас још чекају на праву и плодну рецепцију) и формирање различитих књижевних групација, али и друштвенополитичко опредељење аутора, довели су до тога да је то наслеђе врло разуђено и не увек лако препознатљиво. На примеру романа Андоновског и Петковића видимо да је то случај и са ауторима који су деведесетих година прошлог века били водећи представници историографске метапрозе: њихова нова дела развијају се у дивергентним смеровима – према комерѝијалном, односно херметичном.

## ИЗВОРИ

Андоновски 2013: Венко Андоновски. *Вешѝица: роман у сировом сѝању (свѝска једног ѝисца)*. Прев. Гордана Јовић-Стојковска. Бања Лука – Београд: Задужбина „Петар Кочић“.

Андоновски 2019: Венко Андоновски. *Пуѝак свѝа*. Прев. Љиља Цревар и Данка Андоновски. Београд: Лагуна.

Петковић 1993: Радослав Петковић. *Сурбина и коменѝари*. Београд: Време.

Петковић 2008: Радослав Петковић. *Савршено сећање на смртѝ*. Београд: Стубови културе.

## ЛИТЕРАТУРА

- Врбавац 2011: Јасмина Врбавац. „Трагање за алтернативном историјом у делу Радослава Петковића“. *Савремена српска љроза*, зборник бр. 23. Трстеник: Народна библиотека „Јефимија“, 17–26.
- Дамјанов 2002: Сава Дамјанов. „Српска постмодерна проза на крају 20. века“. *Поља*, г. XLVII, бр. 421, јул–август, 73–77.
- Јаковић 2013: Tatjana Jaković. *Fabulativni i sižejni elementi u romanu „Vještica“ Venka Andonovskog*. Diplomski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet. <https://core.ac.uk/download/pdf/299372823.pdf> 30. 9. 2020.
- Канић 2013: Марина Ж. Канић. *Византија у српској љосћмодернисћичкој љрози (Борислав Пекић, Милорад Павић, Горан Пејировић и Радослав Пејковић)*. Докторска дисертација. Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду. <http://phaidrabg.bg.ac.rs/o:7226> 30. 9. 2020.
- Коволик 2013: Eva Kowollik. *Geschichte und Narration. Fiktionalisierungsstrategien bei Radoslav Petković, David Albahari und Dragan Velikić*. Berlin: Lit. Verlag.
- Лукић 2004: Jasmina Lukić. “Recent historical novels and historiographic metafiction in the Balkans”. *History of the literary cultures of East-Central Europe: junctures and disjunctures in the 19th and 20th centuries*. Eds. Marcel Cornis-Pope, John Neubauer. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins, 480–493.
- Марковић 2019: Нина Марковић. „Идеја о путовању душе у роману *Савршено сећање на смрт* Радослава Петковића“. *Српски језик, књижевност, уметност: зборник радова са XIII међународног научног скупа одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу (26–27. X 2018)*. Књ. 2, Бебе. Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет. 649–662.
- Младеноски 2011: Ранко Младеноски. „Македонско-хрватските интеркултурни релации во романот „Вештица“ од Венко Андоновски“. *Zbornik radova s Međunarodnog znanstvenog skupa Hrvatsko-makedonske književne, jezične i kulturne veze*, Knjiga III, Filozofski fakultet u Rijeci, III. 161–172.
- Мојсијева-Гушева 2013: Јасмина Мојсијева-Гушева. „Демонската страна на приказната за креативноста“. *Мираж*, бр. 20. <http://mirage.com.mk/index.php/mk/spisanie-mirage/313-20/teoriski-diskursi/188-2013-04-23-10-28-19> 30. 9. 2020.
- Мојсијева-Гушева 2005: Јасмина Мојсијева-Гушева. „Постмодернизмот во македонската проза“. *LiterNet*, бр. 8 (69), август 2005. [https://litenet.bg/publish15/ja\\_mojsieva-gusheva/postmodernizmot.htm](https://litenet.bg/publish15/ja_mojsieva-gusheva/postmodernizmot.htm) 30. 9. 2020.

- Обрадовић 2004: Тијана Обрадовић (Тијана Тропин). „Интертекстуалност као поетички елемент у делима Радослава Петковића“. *Књижевна историја*, г. 36, бр. 122/123, 105–128.
- Радуловић 2009: Марко Радуловић. „На граници постмодерног и тривијалног“. *Улазница*, г. 42, бр. 214/217 (јул), 194–200.
- Хачен 2004: Linda Hutcheon. *A Poetics of Postmodernism. History, Theory, Fiction*. New York and London: Routledge.
- Шаровић 2018: Марија Шаровић. *Вештица. Културно-историјски контекст*. Београд: Институт за књижевност и уметност.

Тijana Tropin

## **AN IMPERFECT REMEMBRANCE OF DEATH: HISTORIOGRAPHIC METAFICTION IN THE CONTEMPORARY SERBIAN AND MACEDONIAN NOVEL**

(Summary)

This paper offers a necessarily limited overview of parallels and contrasts in contemporary historiographic metafiction in the Serbian and Macedonian novel. We selected the novels of Radoslav Petković and Venko Andonovski as a starting point, as excellent examples of the postmodern historical novel, and included comparisons and intertextual connections with other writers and their texts in order to establish common tendencies, recurring motives or similar motivations in creators who opted for historical subjects. While Petković's and Andonovski's novels published at the close of the 20th century, *Destiny, Annotated* (1993) and *The Navel of the World* (2000) display all key traits of historiographic metafiction as described by Linda Hutcheon, their more recent work – Andonovski's *Witch* (2006) and Petković's *The Perfect Remembrance of Death* (2008) is characterized by a new poetics, developed naturally within their respective oeuvres. A tentative conclusion could be summarized as follows: namely, that Petković and Andonovski strive for and accomplish different potentials of historiographic metafiction and that the diverging directions of their creative development are more visible in their

more recent novels. A similar heterogeneity is noticeable on the Serbian and Macedonian literary scene, among younger writers.

**Key words:** historiographic metafiction, postmodernism, comparative literature, Radoslav Petković, Venko Andonovski.